

PITANJE LAIKATA U HRVATSKOJ U POSLJEDNJA TRI DESETLJEĆA

STJEPAN BALOBAN, ZAGREB

0. Uvod:

Drugi vatikanski sabor će ostati zabilježen kao sabor koji se u povijesti Crkve po prvi put na posebno temeljit način pozabavio pitanjem vjernika laika¹. U prosincu 1995. godine navršit će se tri desetljeća od završetka II. vatikanskog sabora. To vremensko razdoblje obilovalo je velikim promjenama u Crkvi i u društvu općenito. U razmjerno kratkom vremenskom razdoblju zbilo se puno očekivanih i još više neočekivanih promjena u životu suvremenog čovjeka. Promjena je bilo i na našim prostorima i u našoj krajevnoj Crkvi. U kojoj mjeri su se te promjene odrazile na život vjernika laika u Crkvi u Hrvata? Jesu li pozitivni poticaji vatikanskog sabora naišli na plodno tlo u našoj domaćoj Crkvi? U kojoj mjeri je jednopartijski društveni sustav trajno onemogućavao pozitivan duh vatikanskog sabora, osobito u odnosu na aktivniju ulogu kršćana, vjernika laika u Crkvi i u društvu?

Nezaobilazno, i dosad pitanje na koje nije odgovoreno jest: koliko je određeno »društveno otvaranje« povezano s »hrvatskim proljećem« (1970./71. godine) utjecalo na odvažniji pristup vjernika laika u traženju primjerenije uloge i mjesta u našoj Crkvi i u tadašnjem društvu?

Na ta i slična pitanja trebat će odgovoriti temeljitim i stručnim analizama tog tridesetgodišnjeg vremenskog razdoblja. Ovdje se želi ukazati na neka važnija događanja za život vjernika laika u Crkvi u Hrvata imajući u vidu društvene okolnosti koje su utjecale na kršćanski život kod nas. Već na samom početku nužno je naglasiti

¹ Problematika vjernika laika nije obrađena samo u Dekretu o laicima (*Apostolicam actuositatem*) već i u nekim drugim dokumentima Sabora (usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 26-40; *Inter mirifica*, br. 13 i 15ss; *Gravissimum educationis*, br. 3,5,7,10; *Ad gentes*, br. 15,17,21,41; *Gaudium et spes*, br. 43; *Christus Dominus*, br. 16), osobito u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi koja IV. poglavlje posvećuje vjernicima laicima (usp. *Lumen gentium*, br. 10, 30-38).

potrebu za cjelovitim i stručnim analizama toga vremena. Tek je jedan dio spomenutog razdoblja, i to onaj od kraja Koncila do 1971. godine, obrađen².

Svjestan da može biti i drugih podjela, ja sam tri posljednja desetljeća života i djelovanja vjernika laika u Crkvi u Hrvata podijelio na tri vremenska razdoblja: 1) vrijeme buđenja i novih pokušaja (od Koncila do 1971. godine); 2) razdoblje stagnacije i ostvarenja mogućega (do 1990. godine) i 3) život u novim društvenim okolnostima kao izazov i obveza (vrijeme nakon 1990. godine).

1. Vrijeme buđenja i novih pokušaja

Nakon II. svjetskog rata, sve do početka Drugog vatikanskog sabora bila su na ovim prostorima teška vremena za katolike i za Katoličku crkvu. Bilo je to vrijeme »trpljenja i šutnje« u kojem su u »trpljenju« prednjačili biskupi i velik dio svećenika na čelu sa zagrebačkim nadbiskupom kardinalom Alojzijem Stepincom. Vjernici laici, pritisnuti od tadašnjeg društveno-političkog sustava, najvećim su dijelom u »šutnji« slijedili svoje pastire i nadahnjivali se na njihovu tihom i dostojanstvenom otporu.

Drugi vatikanski sabor je dao nove nade i bio velik poticaj za aktivniji kršćanski život, ponajprije u Crkvi, a dijelom i u odnosu na tadašnje društvo. Sve što se događalo na Koncilu bila je za naše crkvene prilike dobrodošla novost koja nije mogla ostati bez odjeka. Poslije Koncila u Hrvatskoj se javljaju različiti pokušaji traženja novih putova za zauzetiji kršćanski život. Sabor je pokrenuo i službene predstavnike Crkve i kršćane, vjernike laike na aktivnost. U to vrijeme diljem naše domovine postaju aktualne saborske tribine i konferencije koje tumače saborske dokumente; pokreću se novi časopisi, a nešto kasnije i župski listovi; pojačava se rad s kršćanskim obiteljima u kojem sudjeluju i vjernici laici; osnivaju se (nad)biskupijska i župska pastoralna vijeća. Bude se i svoje aktivno mjesto u Crkvi traže mladi kršćani čije organiziranje u »zajednice mladih kršćana«, pod vodstvom svećenika, u nekim (nad)biskupijama izaziva probleme. To je vrijeme kad se javlja potreba za osnivanjem Instituta za teološku kulturu laika. Sve to dogodilo se u razmjerno kratkom vremenu od 5-6 godina nakon završetka Koncila. Postavlja se pitanje: kako je sve to bilo moguće poslije gotovo dva desetljeća »trpljenja« i »šutnje«?

² Usp. J. ČORIĆ, *L'Apostolato laicale in Croazia dal 1945 al 1971. Excerptum ex dissertatione*, Roma, 1983., str. 53-100. To je izvadak iz doktorskog rada dr. Josipa Čorića objavljen na talijanskom jeziku. Razumljivo je što se u bivšem jednopartijskom sustavu o toj i sličnim temama nije moglo otvoreno pisati na hrvatskom jeziku. Zbog toga su neki hrvatski studenti-svećenici, istražujući razna područja života Crkve u Hrvata, pisali i objavljivali svoje doktorske radove na stranim jezicima. Bilo bi dobro da se ti radovi sada objave i na hrvatskom jeziku, kako bi bili dostupni širem sloju zainteresiranih ljudi.

Do preokreta dolazi polovicom šezdesetih godina koje su u svijetu, a osobito u Europi, bile burne godine. To su godine revolucija s različitim predznacima koje će dijelom utjecati i na naše prilike. Studentski nemiri u Europi i tzv. »praško proljeće« 1968. godine nisu bili bez utjecaja na društveno-politički život u Hrvatskoj koji će procvasti tzv. »hrvatskim proljećem«, a završit će brutalnim represivnim mjerama krajem 1971. godine. Sve je to na neki način utjecalo na vjernike laike u nas. Poneseni poticajima Sabora i »dahom slobode« koja se osjećala negdje u zraku, vjernici laici počeli su zauzetije razmišljati o svojoj ulozi i mjestu u Crkvi i u društvu.

1.1 Želja za novim spoznajama

Ozračje vatikanskog koncila širilo se na različite načine u Crkvi u Hrvata. Prije svega preko *Glasa Koncila* koji svoje izlaženje duguje početku Sabora. Nakon završetka Koncila bilježimo procvat konferencija i tribina na kojima se raspravlja o koncilskim temama i o tome kako koncilsku poruku primijeniti u stvarnoj praksi. Na konferencijama i tribinama po prvi put se na propovjedaonicama pojavljuju i vjernici laici. *Glas Koncila* od 14. kolovoza 1966. godine pod naslovom *Po prvi put u Hrvatskoj svjetovnjak na propovjedaonici*, bilježi jedan takav nastup u šibenskoj katedrali. Dr. Sibe Zaninović kojega je domaći biskup doveo na propovjedaonicu i predao mu riječ, naglasio je da je njegov nastup afirmacija katoličkog laikata te da su laici »zajedno s hijerarhijom suodgovorni za izgradnju jedinstvenoga Kristova tijela. Odnos hijerarhije i laika ne smije se temeljiti na servilnosti i slijepoj poslušnosti, nego na familijarnosti, što ne isključuje poslušnost i poštovanje«³.

U travnju slijedeće 1967. godine zbio se još jedan znakovit događaj u Šibeniku. Na propovjedaonici je nastupila jedna žena-majka, prof. Hella Znidarčić. *Glas Koncila* bilježi: »Buran pljesak mnoštva popratio je prvu ženu koja je u našoj domovini govorila s propovjedaonice jedne katedrale«⁴.

Treći svjetski kongres za apostolat laika, koji se od 11. do 18. listopada 1967. godine održao u Rimu, imao je važan utjecaj na postkoncilsku traženja vjernika laika u Hrvatskoj. Na tom su Kongresu po prvi put kao predstavnici sudjelovali vjernici laici iz Hrvatske i tadašnje Jugoslavije, njih dvadesetak⁵. Neki od tih sudionika aktivno su se uključili u širenje koncilskih i kongresnih ideja⁶.

³ *Po prvi put u Hrvatskoj svjetovnjak na propovjedaonici. Blagdan sv. Jakova u Šibeniku*, u: *Glas Koncila*, V (1966.), br. 16, 14. kolovoza, str. 6.

⁴ *Po prvi put kod nas: žena na propovjedaonici*, u: *Glas Koncila*, VI (1967.), br. 8, 16. travnja, str. 6. Bilo je to na konferencijama održanim u Šibeniku od 26. ožujka do 2. travnja 1967. godine.

⁵ Usp. LJ. MATKOVIĆ, *Uz 3. kongres za apostolat laika*, u: *Svesci*, (1967.), br. 6, str. 46-47. Usp. *Rezolucije Kongresa*, u: *isto*, str. 6-9.

⁶ Spominjem osobito Ljiljanu Matković, Stella Tamhina kao i neke druge koji su na raznim mjestima u Crkvi aktivno djelovali. Skupina vjernika laika koja se okupila oko uređivanja *Svezaka* bila je osobito aktivna.

1.2 Novi časopisi i vjerski tisak

Osobito je zapažena postkoncilna aktivnost na području pisane riječi. Odmah nakon završetka II. vatikanskog koncila počinju izlaziti časopisi u kojima će dijelom surađivati i vjernici laici. Prve postkoncilne godine pojavljuje se časopis *Crkva u svijetu* u kojem od početka surađuju katolički intelektualci, vjernici laici pod pseudonimom⁷.

Pri kraju 1966. godine pojavljuje se prvi broj časopisa *Svesci*, Kršćanska sadašnjost, kao prvi broj za godinu 1967. Jedan od pomoćnih urednika je laik, u uredničkom odboru od 7 članova četvero su vjernici laici a u uredničkom vijeću većinu čine upravo kršćani, vjernici laici⁸. Sa nadnevkom od 8. prosinca 1966. godine, na prvu obljetnicu završetka Sabora, zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Šeper izriče svoju radost pojavom *Svezaka* i u svojoj uvodnoj poruci piše: »Posebno se veselim aktivnoj nazočnosti mladih kršćanskih laika u ovom djelu za pripremu dijaloga sa svijetom, na što ih je pozvao Koncil«⁹.

Godine 1970. pokrenuta je kršćanska obiteljska revija *Kana*. Od 19 članova uredništva »šestorica su bili teolozi-svećenici, a ostalo laici raznih struka, od čega sedam žena (četiri bračna para)«¹⁰.

1.3 Buđenje mladih kršćana

Sredinom 60-ih godina počinju se intenzivnije organizirati susreti sa studentima i mladim kršćanima po našim župama. To su zajednice koje se okupljaju na tjedne susrete i nedjeljom sudjeluju u euharistiji. Riječ je o široj pojavi u koju se uključuje sve više svećenika i redovnika kao voditelja tih zajednica mladih. Rad sa studentima u Zagrebu počinje puno prije. Tako dr. Josip Ladika već u proljeće 1955. godine »započinje pionirski rad na području katehizacije studenata u Zagrebu«¹¹.

Potaknuti vatikanskim koncilom, ali i mogućim promjenama u društvu, što mladi ljudi osjete prije od drugih, mladi kršćani i općenito vjernici laici nakon

⁷ Usp. J. ČORIĆ, *isto*, str. 56. Spominju se imena J. Jukića i E. Marinkovića. Jedan od njih, prof. Jakov Jukić je kao vjernik laik održao uvodno predavanje na XXXV. Teološko-pastoralnom tjednu za svećenike u Zagrebu, 24.-26. siječnja 1995. godine.

⁸ Usp. *Svesci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1967., br. 1.

⁹ *Isto*, str. 1. O nastanku *Svezaka* i općenito *Kršćanske sadašnjosti* usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, Deset godina Kršćanske sadašnjosti, u: *Svesci*, (1979.), br. 37, str 2-26.

¹⁰ *Isto*, str. 9, bilj. 80.

¹¹ J. BALOBAN - A. HOBLAJ, *Životni rad Josipa Ladike*, u: *Bogoslovska smotra* LVIII (1988.), br. 4, str. 6. Dr. Ladika prve »dvije godine katehizira u crkvi sv. Katarine u Zagrebu ('akademska' crkva), a kasnije prelazi u župu sv. Blaža u Zagrebu, gdje ostaje kao kateheta studenata sve do 1970.«, *isto*.

Koncila sve više djeluju kao skupine koje se žele javno angažirati. Uz zajednice mladih u župama, vjernici laici se okupljaju kao skupine crkvenih pjevača (npr. zajednica mladih u župi sv. Petra u Zagrebu), zatim kao skupine oko nekih časopisa (npr. skupina oko časopisa *Svesci*, oko časopisa *Božji narod* u Varaždinu, oko časopisa *Kairos* u Samoboru, skupina suradnika oko *Glasa Koncila* i *Malog Koncila*)¹².

Što se više osjeća želja za promjenama u društvu, to zajednice mladih kršćana postaju aktivnijima, tražeći određene promjene i u Crkvi u Hrvata. Posebnu pozornost naše javnosti izazvala je *Zajednica studenata i mladih kršćana* koja se okupljala u dominikanskom samostanu u Rijeci. Zajednica se počela okupljati 1965. godine, a osobito je bila aktivna pod vodstvom o. Tihomira Ilije Zovka. Ta je Zajednica organizirala dva kongresa pod nazivom *Synaxis* (prvi, 14. prosinca 1969. u Rijeci /župna crkva na Kozali/, a drugi 5. i 6. prosinca 1970. godine na Trsatu /franjevački samostan/). Nakon što je o. Zovko početkom 1971. godine morao otići iz Rijeke, i nakon što nisu uspjela traženja mladih kršćana da tamo oстане, tijekom 1971. godine ova zajednica mladih se sve rjeđe okuplja na susretima četvrtkom, ali dolaze redovito nedjeljom na misu. Jedan dio članova te Zajednice je u prosincu 1971. godine završio u zatvoru¹³. Početkom 1971. godine bilježimo i *Deklaraciju o položaju mladih u Crkvi* u kojoj se iznose određene kritike u odnosu na postupanje sa zajednicama mladih u župama nekih gradova¹⁴. Deklaraciju su potpisali studenti, članovi Vijeća Instituta za teološku kulturu laika u Zagrebu.

1.4 Osnivanje Instituta za teološku kulturu laika

Veliko oduševljenje i želja za promjenama koja se tih postkoncilskih godina osjeća među mladim kršćanima i općenito među vjernicima laicima stvorit će povoljnu klimu za osnivanje Instituta za teološku kulturu laika. Koncil je pozvao na suradnju sve članove Naroda Božjega. O tome se osobito raspravljalo i na koncilskim tribinama i susretima. Sama informacija nije bila dovoljna za one kršćane

¹² Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Apostolat laika je rad a ne organizirana struktura (Pismo biskupu Josipu Arneriću god. 1967)*, u: *Svjedočenje* 36 (1970), str. 3.

¹³ Usp. V. SUČIĆ, *Povijesni osvrt na pastoralnu situaciju u Rijeci, 1971.*, u: *Svjedočenje*, 60/1971., str. 1-6; S. RENDIĆ (s magnetofonske snimke redigirala), *Synaxis, nadbiskup i svećenici u Rijeci, 24. veljače 1971.*, u: *Svjedočenje*, 61/1971., str. 1-6; J. ČORIĆ, *isto*, str. 66-75.

¹⁴ Usp. *Deklaracija o položaju mladih u Crkvi*, u: *Aksa* 45(1971), 13. veljače, *Prilog III*, str. 1-2. Deklaracija je upućena Zagrebačkom nadbiskupu, Tajništvu BKJ, Aksi i Glasu Koncila. Zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić odgovorio je na Deklaraciju, usp. *Pismo zagrebačkog nadbiskupa potpisnicima Deklaracije*, u: *Aksa* 47(1971), 27. veljače, *Prilog I.*, str. 1.

koji su se namjeravali aktivnije uključiti u tu od Koncila traženu suradnju. U listopadu 1968. godine Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu donosi odluku o osnivanju *Instituta za teološku kulturu laika* u Zagrebu¹⁵. Bio je to prvi takav Institut na hrvatskom govornom području čiji su polaznici bili vjernici laici različite dobne strukture, studijskih orijentacija i profesionalnog profila. Zanimanje za taj studij bilo je tako veliko da je vodstvo Instituta moglo primiti tek polovicu od onih koji su se prijavili za studij teologije¹⁶. Dekretom od 22. studenog 1969. godine riječko-senjski nadbiskup dr. Viktor Burić ustanovio je u Rijeci Institut za teološku kulturu laika. Sjedište Instituta bilo je u dominikanskom samostanu, a predsjedništvo je povjereno o. Zovku¹⁷. Već 27. listopada 1970. godine otvoren je Institut za teološku kulturu laika u Splitu¹⁸.

Otvaranje takvih instituta bilo je od iznimne važnosti za formiranje vjernika laika u prošlom komunističkom sustavu. Tu važnost bi trebalo detaljnije istražiti i predstaviti našoj javnosti. Iako će se krajem 1971. godine prilike u društvu naglo pogoršati, ostala je za zainteresirane kršćane, vjernike laike mogućnost obrazovanja u teologiji. Oni koji su potpuno ili dijelom prošli Institut za teološku kulturu laika mogli su kao kršćani aktivnije sudjelovati u povijesnim promjenama u Hrvatskoj 1989./1990. godine. Iako u različitim političkim strankama, mogli su i još uvijek mogu postupati kao kršćani u kompliciranim društveno-političkim pitanjima našeg vremena.

1.5 Želja za mijenjanjem prilika u crkvenom životu

Prvo razdoblje nakon Koncila obilježeno je i nastojanjem da se oživi vjerski život u (nad)biskupijama i župama stvaranjem biskupijskih i župskih pastoralnih vijeća. U ta vijeća velikim dijelom ulaze vjernici laici. Početkom 1967. godine (20. siječnja) u Splitu je osnovano Biskupijsko pastoralno vijeće koje je brojilo 28 članova, od kojih 8 svećenika i 20 vjernika laika. Nešto više od mjesec dana nakon toga (28. veljače 1967) u Splitu su dekretom ustanovljena župska pastoralna vijeća¹⁹. Ubrzo se na Kongresu članova župskih pastoralnih vijeća pokazalo da su vjernici laici s entuzijazmom prihvatili aktivnije sudjelovanje u životu župe.

¹⁵ Usp. *Katolički bogoslovni fakultet*, dekret br. 130, god. 1968.

¹⁶ Usp. ČORIĆ, *isto*, str. 86; *Otvoren Institut za teološku kulturu laika*, u: *Glas Koncila*, VIII (1969), br. 7, 6. travnja, str. 8. 67 studenata uspjelo se upisati u prvi semestar.

¹⁷ Usp. V. SUČIĆ, *isto*, str. 2. Većina studenata bili su članovi Zajednice koja se okupljala u dominikanskom samostanu. Nakon odlaska o. Zovka iz Rijeke nastala je neprilika s nastavkom rada Instituta, jer je većina tih studenata prestala pohađati studij, usp. *Neprilike s nastavkom rada Instituta za teološku kulturu laika*, u: *Glas Koncila*, X(1971), br. 7,4. travnja, str. 8.

¹⁸ Usp. J. ČORIĆ, *isto*, str. 86-87.

¹⁹ Usp. *isto*, str. 81, bilj. 137-138.

Očekivalo se, naime, da će se na taj Kongres u Splitu okupiti oko 80 ljudi a došlo je više od 200 članova župskih pastoralnih vijeća²⁰.

Početkom 1969. godine osnovano je u Zagrebu pastoralno vijeće nadbiskupije²¹. Prvo župsko pastoralno vijeće u zagrebačkoj nadbiskupiji osnovano je u župi sv. Blaža u Zagrebu, koje je činilo 30-ak župljana u rasponu od 17 do 65 godina²². Kasnije je vrijeme pokazalo da samo osnivanje biskupijskih i župskih pastoralnih vijeća nije bilo dostatno za provođenje koncilskih želja o aktivnijem sudjelovanju vjernika laika u životu mjesne Crkve i župe posebno. Na općem planu Crkve u Hrvata osniva se Komisija za laički apostolat (1968. godine).

Uz ove organizacijsko-strukturalne novosti u kojima su laici respektabilni dio Božjega naroda, nužno je istaknuti i početke posaborske teologije laikata u nas. Ona, više od sustavne hrvatske teologije posaborskog laikata, nosi oznake polemičkih rasprava. Rasprave se vode ponajprije u kontekstu kako organizirati jedno središnje tijelo za apostolat laika. Osobito su 1970. godine bile žive i polemične rasprave između dr. T. J. Šagi-Bunića i dr. Sibe Zaninovića. U svojem pismu biskupu Arneriću (1967. godine) T. J. Šagi-Bunić²³ naglašava kako je prvotno individualni apostolat, a drugotno je organiziran laički apostolat. Ne smijemo stvarati organiziran apostolat predratnog tipa, već organiziran laički apostolat u nas »mora iskorištavati postojeću organiziranost Crkve, ponajprije župe, kako je na Koncilu istaknuo kardinal Šeper«²⁴. U pismu se više puta naglašava kako se ne smijemo vraćati na staro i da treba proučavati stvarno stanje na terenu. Predlaže se stvaranje centralnog tijela za laički apostolat u dvije etape: a) istraživanje i evidentiranje postojećih snaga i b) uspostava radnog tijela koje bi se nazvalo Sekretariat.

Na to pismo, koje je objavljeno 1970. godine u *Svjedočenju* Kršćanske sadašnjosti, a našavši se pogođenim nekim izrazima i analizom prijeratnog laičkog apostolata reagirao je dr. Sibe Zaninović svojim *Otvorenim pismom dr. Tomislavu Šagi-Buniću*²⁵. Rasprava se nastavlja²⁶ a u nju se uključila i Smiljana Rendić²⁷.

²⁰ Usp. isto, str. 82, bilj 140.

²¹ Usp. isto, str. 82-83, bilj 141. Od 36 članova 12 su bili vjernici laici.

²² Usp. *Osnovano prvo župsko pastoralno vijeće u Zagrebu*, u: *Aksa* 5 (1970.), 9. svibnja 1970, str. 10.

²³ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Apostolat laika je rad a ne organizirana struktura...*, str. 1-7.

²⁴ *Isto*, str. 2.

²⁵ Usp. S. ZANINOVIĆ, *Otvoreno pismo o dru Tomislavu Šagi-Buniću*, u: *Svjedočenje* 42/1970., str. 1-4; T. ŠAGI-BUNIĆ, *Nekoliko riječi za razmišljanje*, u: isto, str. 7-8; S.

²⁶ S. ZANINOVIĆ, *Refleksije na »nekoliko riječi za razmišljanje«*, u: *Svjedočenje* 45/1970., str. 1-6; T. ŠAGI-BUNIĆ, *Jesam li ili nisam »priznao«?* (*Napomena*), u: isto, str. 7-8; S. ZANINOVIĆ, *Moja završna riječ o razgovoru s o. Tomislavom dr Šagi Bunićem*, u: *Svjedočenje* 51/1970., str. 1-2; T. ŠAGI-BUNIĆ, *Osvrt Tomislava Šagi-Bunića*, u: isto, str. 3-5.

²⁷ Usp. S. RENDIĆ, *O jednoj lijepoj rečenici (Dodatak razmišljanju o apostolatu laika u nas)*, u: *Svjedočenje* 46/1970., str. 1-4.; *ISTI, Između mnogih taborica. Prilog diskusiji o apostolatu laika u nas*, u: *Svjedočenje* 48/1970, str. 1-19.

Zanimljivo je njezino viđenje tadašnje situacije laičkog apostolata. Ona 1970. godine ukazuje na dvije važne stvari. Prvo, misli da ne postoji unutarcrkvena protivnost između klera i laika, kako bi to moglo proizaći iz prije spomenutih polemika. Ima nekih znakova takve protivnosti, ali oni su beznačajni. Drugo, pojavljuje se opasnost protivnosti između pojedinih novonastalih skupina u Crkvi. To su one skupine o kojima T. Šagi-Bunić govori u svojem pismu biskupu Arneriću²⁸. Kao da se između tih skupina stvara jedan sektaški mentalitet i to ne više u odnosu kler-laici nego skupina prema skupini. Naprotiv, unutar pojedine skupine postoji sklad između svećenika i vjernika laika.

U spomenutim koncilskim raspravama dotaknuti su stvarni problemi koji na žalost, tim raspravama nisu bili riješeni. Štoviše, ti problemi su bili još izraziti i više nazočni u hrvatskoj Crkvi tijekom 70-ih i 80-ih godina. Zašto se nije išlo dalje u raspravama? Jedan od izvanckrvenih razloga je svakako društveno-politička situacija koja nastaje nasilnim gušenjem »hrvatskog proljeća« 1971. godine. Čini se da je krajem 1971. godine završilo to burno, ali plodno prvo razdoblje nakon II. vatikanskog koncila.

2. Razdoblje stagnacije i ostvarenja mogućega

Nakon 1971. godine ulazimo u drugo razdoblje života i djelovanja vjernika laika u našoj Crkvi i u tadašnjem društvu. To je vremensko razdoblje od 1972. do 1990. godine. Dakle, vrijeme omeđeno s dva važna događaja u novijoj hrvatskoj povijesti. Prvi je nasilno i represivno zaustavljanje demokratskih procesa u Hrvatskoj 1971. godine, što je imalo neizbježan negativan utjecaj i na slobodu aktivnog angažiranja vjernika laika. Drugi događaj su demokratske promjene 1990. godine koje daju velike mogućnosti aktivnijem sudjelovanju kršćana u Crkvi, ali i u društvu koje se mijenja. U usporedbi s prvim postkoncilskim razdobljem, to drugo razdoblje je puno mirnije. Vjerske aktivnosti se ograničuju na unutarcrkveni prostor, a vjernici laici nastoje na različite načine probuditi vlastitu vjeru. I u tom vremenskom razdoblju bilježimo važne trenutke za život kršćana na našim prostorima.

2.1 Početno stanje rezignacije

Velik dio mladih ljudi, postkoncilskih tražitelja i entuzijasta koji su bili aktivni u tadašnjim društveno-političkim zbivanjima, završio je 1971./72. godine u zatvoru, ili se našao pod trajnom »prismotrom« državnog aparata. Naglo i nasilnim mjerama prekinut je društveni proces prema većoj slobodi mišljenja i djelovanja. To se na neki način odrazilo i na život kršćana, vjernika laika koji žive i

²⁸ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Apostolat laika je rad a ne organizirana struktura...*, str. 3.

djeluju u svijetu. O laičkom angažiranju izvan Crkve u to vrijeme se može malo govoriti, jer je takvo angažiranje u komunističkom sustavu bilo zabranjeno. Štoviše, politička situacija 1971. godine u Hrvatskoj velikim dijelom je prekinula i započete rasprave o organiziranju vjernika laika u našoj Crkvi. Mladi kršćani koji su se oduševili Koncilom i dijelom bili prožeti koncilskim idejama zbog represivne društvene situacije, povukli su se u privatni život, a rasprave i traženja novih putova laičkog organiziranja ostavili su za neka druga, »bolja vremena«. Jedan dio kršćana, vjernika laika je ostao aktivan u Crkvi, a dijelom i u društvu. To su oni kršćani koji su radom ili na neki drugi način bili vezani uz određene crkvene strukture: u crkvenim novinama, u izdavačkim djelatnostima, itd.

Za sve druge kršćane nije bilo preporučljivo aktivnije se angažirati u Crkvi, jer bi zbog toga mogli imati negativnih posljedica na radnim mjestima, a bilo bi im i otežano napredovanje u društvenim, a osobito u državnim strukturama. I u takvoj situaciji je bilo hrabrih ljudi koji su, unatoč mogućim opasnostima, bili na neki način angažirani u Crkvi. To su, međutim, bile iznimke.

Najveći dio kršćana djelovao je iz »drugog plana«. Oni su bili spremni na svojim radnim mjestima pomoći kršćanima i Crkvi na razne načine. To se činilo neupadljivo, nenametljivo, s izrazitom dozom diskretnosti.

Čitavo to vrijeme službena Crkva u Hrvatskoj je svojim načelnim stavovima bila jedini čimbenik pasivnog otpora prema jednopartijskom društveno-političkom sustavu. Ona je to bila i u ime kršćana svojih članova koji su se često osjećali nemoćnima promijeniti postojeću situaciju. U tom kontekstu valja promatrati velike jubileje Crkve u Hrvata i propovijedi zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Franje Kuharića prigodom obljetnice smrti sluge Božjega Alojzija Stepinca 10. veljače u zagrebačkoj katedrali²⁹. Te propovijedi su se potajno fotokopirale, čitale i prepričavale na radnim mjestima. S pravom, a sada već i s određene povijesne distancije, nužno je konstatirati da su u to vrijeme društvene okolnosti velikim dijelom utjecale na mjesto i ulogu vjernika laika u Crkvi i u društvu, dakako, u smislu neangažiranja.

2.2 Obrazovanje vjernika laika i pisana riječ

Unatoč izmijenjenim i otežanim društvenim okolnostima u nekim dijelovima je nastavljen proces započet odmah nakon Koncila. To se ponajprije odnosi na obrazovanje kršćana preko Instituta za teološku kulturu laika i uz pomoć knjige i općenito pisane riječi. Kao primjer navodim Institut za teološku kulturu laika

²⁹ Usp. FRANJO KARDINAL KUHARIĆ, M. GABRIĆ (uredio), *Poruke sa Stepinčeva groha*, drugo dopunjeno izdanje, Zagreb, 1995.

u Zagrebu. Od akademske godine »1968./69. do ak. god. 1989./90. na tome Institutu bilo je 1.070 upisanih studenata od kojih su 42.42 posto (454) bile žene laikinje, 56,9 posto (609) laika muškaraca i 0,65 posto (7) redovnica.«³⁰ Iako vjernici laici koji su pohađali »Institut za teološku kulturu laika« redovito nisu završavali studij akademskom titulom (od spomenutog broja diplomiralo je njih petero), ipak su stjecali znanje i, što je puno važnije, širili su im se vidici.

Za ovo drugo razdoblje posebno je važna pisana riječ koja se sve više širi i postaje sadržajno bogatijom. Uz velik utjecaj novina, osobito *Glasa Koncila*, tiska se sve više knjiga raznih izdavača koje pridonose većoj informaciji i obrazovanju kršćana. Značajno mjesto u povijesti hrvatskog naroda ima Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima ili sv. Ćirila i Metoda, u okviru kojeg su do sredine 1969. godine izlazili *Svesci* i neka izdanja koja je priređivao Centar *Kršćanska sadašnjost*, osnovan u veljači 1968. godine³¹. Inicijative na području pisane riječi koje su započele u prvom postkoncilskom razdoblju počele su donositi plodove, osobito unutar *Kršćanske sadašnjosti*. U pisanju aktivno sudjeluju i neki vjernici laici³². Više literature na hrvatskom jeziku o ulozi i mjestu vjernika u Crkvi i u društvu pojavljuje se 80-ih godina³³. Sinoda biskupa u Rimu 1987. godine na kojoj se raspravlja o pozivu i poslanju vjernika laika u Crkvi i svijetu, bila je dodatni poticaj da se o toj problematici više piše i u našem tisku.

2.3 Pojava duhovnih pokreta

Različiti duhovni pokreti pokušavaju sedamdesetih godina uhvatiti korijenje i u našoj Crkvi. S jedne strane, to je rezultat postkoncilskih pneumatoloških gibanja. Vrijeme, naime, poslije vatikanskog koncila prozvano je »razdobljem Duha Svetoga«³⁴. S druge strane, razumljivo je da u našoj tadašnjoj društveno-političkoj situaciji duhovni pokreti nailaze na plodno tlo. Zbog poznatih teškoća da aktivno djeluju prema van, tj. u odnosu na stvarna društvena zbivanja, kršćani žele ponajprije produbiti i učvrstiti svoju vjeru. Tek nakon toga bit će kadri suočiti se s izazovima i problemima suvremenog svijeta. U određenom duhovnom pokretu kr-

³⁰ J. BALOBAN, *Pokoncilaska situacija žene u Hrvata*, u: ISTI, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, KS, Zagreb, 1992., str. 160, bilj 39.

³¹ Usp. T. J. ŠAGI BUNIĆ, *Deset godina Kršćanske sadašnjosti...*, str. 6-7. Centar za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije *Kršćanska sadašnjost* osnovan je dekretom od 22. veljače 1968 (pod brojem 22-Pr (1968.)), usp. isto, str. 7.

³² Usp. L.J. MATKOVIĆ, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, KS, Zagreb 1987.

³³ Važan prinos na tom području dao je o. Bono-Šagi. Usp. B. ZVONIMIR-ŠAGI, *Kršćanski laik u socijalističkom društvu*, Zagreb, 1986.; A. FAIVRE, *Laici u počecima Crkve*, Zagreb, 1988.

³⁴ Usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Haering. Dissertatio ad Doctoratum in Theologia morali consequendum*, Roma, 1988., str. 1-45.

šćanin pronalazi sigurnost i nada se dobiti snagu za osobni i zajednički život. Slijedeći duhovni pokreti koji su nastali u nekom drugom podneblju, pokušali su uhvatiti korijenje u našoj Crkvi: fokolarini, kursiljo, meditacije, karizmatici, neokatekumeni, bračni vikendi, svećenički marijanski pokret, pokret mladih iz Taizea³⁵. U skupinu duhovnih pokreta koji su nastali na našem tlu ubrajaju se i molitvene skupine i seminari za osnovno religiozno iskustvo. U nekima od tih vjerničkih pokreta i skupina zapaženu ulogu u vođenju i animiranju imaju vjernici laici. Širenjem duhovnih pokreta u našoj Crkvi pojavilo se pitanje odnosa tih vjerničkih skupina prema župi i široj crkvenoj zajednici. U kojoj mjeri su oni okrenuti prema samima sebi, a u kojoj su imali i imaju utjecaj na društvena gibanja, pitanje je na koje će trebati odgovoriti temeljitim analizama.

2.4 Crkva se snalazi

Život Katoličke crkve i odnos prema vjernicima laicima nakon 1971. godine odvija se na dvije razine: velika vjernička okupljanja koja ostavljaju trag u životu kršćana ali i društva općenito i strpljivi rad u župama. Posebno valja spomenuti rad s mladima i rad s obiteljima. Velika okupljanja Crkve na proslavama jubileja: Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata (Solin 1976., Biskupija kod Knina 1978., Nin 1979., Marija Bistrica 1984.) bila su u tadašnjim prilikama velik znak za kršćane u Crkvi i za društvene strukture koje su ta okupljanja tek tolerirale. Jesu li i u kojoj su mjeri takvi skupovi pripremali ljude za velike društvene promjene koje su se dogodile 1990. godine, trebat će još istražiti.

U tom razdoblju vrlo je važan rad s obiteljima koji se odvijao na različite načine. Organizirani su tečajevi za brak³⁶. U jesen 1970. godine otvoreno je u Zagrebu prvo bračno savjetovište koje su činili: liječnik, socijalni radnik, psihijatar i svećenik³⁷.

Od 1972. godine organiziraju se *Obiteljske ljetne škole* u kojima sudjeluju obitelji, vjernici laici, a produbljuje se različita obiteljska problematika³⁸.

³⁵ Usp. T. IVANČIĆ, *Duhovni pokreti u Crkvi u Hrvata*, u: *Crkva u svijetu* XVI (1981.), br. 3, str. 247-252; usp. S. BALOBAN, *Zajedništvo u različitosti - autentična kršćanska zajednica*, u: *Bogoslovska smotra*, LX (1990.), br. 1-2, str. 79-94.

³⁶ O. Mato Jović 1962. godine počeo je u Zagrebu organizirati tečajeve za brak. Kasnije će se oblikovati ekipe vjernika laika koje su se bavile apostolatom obitelji u Zagrebu, Osijeku, Slavonskom Brodu, usp. J. ČORIĆ, *isto*, str. 79-81.

³⁷ Usp. I. KNAFELJC, *Prikaz obiteljskog apostolata u Hrvatskoj*, u: *Obnovljeni život*, XXVI (1971.), br. 3, str. 281.

³⁸ *Obiteljske ljetne škole* organizira Filozofsko-teološki Institut D.I. u Zagrebu, a predavanja se objavljuju u časopisu *Obnovljeni život*.

U nekim (nad)biskupijama osnivaju se »obiteljski instituti«. Obiteljski centar Slavonski Brod-Zagreb je, u suorganizaciji s nekim crkvenim institucijama u nas, organizirao više međunarodnih kongresa, odnosno konferencija koje su obrađivale bračnu i obiteljsku problematiku. Od 1987. godine Radna skupina Vijeća za obitelj pri BKJ izrađuje materijale za rad s obiteljima³⁹. Posebno važni su *Tečajevi priprave za brak* i *Cjelodnevni susreti s obiteljima* koji sa organiziraju na više mjesta i sustavno se provode u đakovačkoj i srijemskoj biskupiji. Njihova važnost i efikasnost je u tome što se koordiniraju i sustavno provode iz jednog centra⁴⁰.

Od 1975. godine u Hrvatskoj djeluju bračni susreti, odnosno vikendi za bračne parove⁴¹. U postkoncilsko vrijeme važno je djelovanje Caritasa zagrebačke nadbiskupije u brizi za najugroženije⁴². Uz sve nabrojeno i druge vrijedne pojedinačne i skupne inicijative u radu s obiteljima, treba reći da se na općem planu Crkve u Hrvata rad s obiteljima nije sustavno koordinirao i provodio⁴³.

Krajem 70-ih i osobito početkom 80-ih godina posebnu važnost imaju župske tribine koje organiziraju svećenici u župama. Aktualne teme obrađuju profesori i pojedini stručnjaci na svojem području. Tribine su tih godina vrlo posjećene, i to pretežno od mlađih kršćana i kršćanskih obitelji. Vjernici laici aktivnim sudjelovanjem u raspravama ukazuju na potrebu većeg angažmana vjernika laika u Crkvi.

Tih godina svećenici u župama, osobito u gradovima, puno vremena i pozornosti posvećuju srednjoškolcima, studentima i radničkoj mladeži. Rad s mladima odvija se u dva smjera: povremena hodočašća i tjedni susreti ili vjeronauk s mladima. Godišnja hodočašća u marijanska svetišta u domovini: Marija Bistrica, Trsat, Sinj, Voćin, Široki Brijeg..., i povremena hodočašća u inozemstvo, npr. Rim 1985. (godina mladih) i susreti koje organizira Zajednica iz Taizea.

Puno je zahtjevniji rad na vjeronauku za koji se tih godina vjeroučitelji srednjoškolaca te studenata i radničke mladeži u Zagrebu spremaju tjednim susretima

³⁹ Usp. J. BALOBAN, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, GK, Zagreb 1990, str. 172-174.

⁴⁰ Usp. P. ARAČIĆ, *Pastoral braka i obitelji: načela, etape, strukture i djelatnici*, u: P. ARAČIĆ/N. DOGAN i drugi, *Obitelji, postani ono što jesi!*, Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla Drugog *Familiaris consortio*-*Obiteljska zajednica* u Đakovu, 28. do 30. studenoga 1988., Đakovo, 1984., str. 157-158. Kao ilustraciju usp. BISKUPIJSKI PASTORALNI CENTAR - BISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO, *Pastoralni program 1990.*, Đakovo, 1989.

⁴¹ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, S. BALOBAN (uredio), *Zbor hrvatskih vjernika laika, Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, GK-KS, Zagreb, 1993., str. 163-166.

⁴² Usp. A. BRAJŠA-ŽGANEC - N. ŽGANEC, *Caritas nadbiskupije Zagreb - prikaz rada*, Zagreb, 1994.

⁴³ Rad s obiteljima nakon 1971. godine u nas još nije detaljno istražen. Tek nakon detaljne analize moći će se pravilno vrednovati razne inicijative i pokušaji te vidjeti ulogu vjernika laika na tom području.

u *Katehetskom centru zagrebačke nadbiskupije*⁴⁴. To je rad s mladima koji nije lak, ali je iznimno važan za apostolat laika u budućnosti. Župe su, kao i neki samostani, mjesta okupljanja i povremenog aktivnog angažiranja mladih. Neke zajednice mladih su vrlo aktivne u karitativnom radu, u pisanju župskih obavijesti i listova koji tih godina doživljavaju svoj procvat⁴⁵.

Čitavo to vrijeme osjeća se nedostatak sustavnijeg razmišljanja o ulozi i mjestu vjernika laika u našoj domaćoj Crkvi, pa i u društvu. Istodobno, u svijetu je to jedan od najvažnijih postkoncilskih problema.

Pitanja aktivnijeg angažmana vjernika laika rješavaju se različito od župe do župe. U nekim župama su osnovana i počela živjeti župska i pastoralna vijeća, u nekima su samo osnovana i ne djeluju, a u velikom broju župa pastoralno vijeće ne postoji. Postkoncilski polet na osnivanju (nad)biskupijskih i župskih pastoralnih vijeća je oslabio.

Godine 1974. počelo je s radom *Vijeće za apostolat laika* pri BKJ-e. Opravdano je pitanje u kojoj je mjeri to Vijeće moglo više usmjeriti unutarcrkvena razmišljanja o apostolatu laika u tadašnjim društvenim i crkvenim prilikama.

Sve do povijesnog preokreta 1990. godine u Hrvatskoj, Crkva u Hrvata se snalazila i borila s različitim problemima unutar Crkve i onima koji su dolazili izvana. Iako laičkom pitanju, zbog otežane društveno-političke situacije, nije bila posvećena dostatna pozornost, u nekim župama je bilo lijepih primjera suradnje koji mogu poslužiti kao poticaj za budućnost.

3. Život u novim društvenim okolnostima kao izazov i obveza

Godina 1990. je u Hrvatskoj bila godina velikog društveno-političkog preokreta. U vrlo kratkom vremenu našli smo se kao Crkva u jednoj sasvim izmijenjenoj situaciji. Srušeni su okovi jednopartijskog sustava pod kojim je Katolička crkva stenjala 45 godina. Za Crkvu su se otvorili novi prostori i mogućnosti slobodnog djelovanja. Već od početka je bilo vidljivo da postoje različita tumačenja mjesta i uloge Katoličke crkve u novonastalim okolnostima. Jedna tumačenja su dolazila od političkih i općenito društvenih struktura koje su se na različite načine željele »poslužiti« Crkvom za svoje interese, a druga su dolazila od pojedinih

⁴⁴ Kao plod takvih susreta vjeroučitelja mladih objavljene su kateheze kojima su se mogli služiti vjeroučitelji studenata. Dr. Tadej Vojnović je izdao četiri serije po 25 kateheza, Novi Sad 1984.-1985. Dr. Josip Baloban je uredio 6 knjiga kateheza, uvijek s jednom aktualnom okvirnom tematikom. Kateheze je izradila skupina autora, a izdali su ih Katehetski centar, Kaptol 31 i Glas Koncila, Zagreb, 1987.-1993.

⁴⁵ Tako *Zajednica mladih MI* 1976. godine pokreće časopis za mlade *MI* koji prelazi granice župe u kojoj su se oni okupljali.

čimbenika unutar Crkve koji su pokušali dati informaciju kršćanima laicima. Godine 1991. dolazi nametnuti nam rat koji dodatno otežava situaciju.

Kako se u svemu tome snalazio kršćanin, vjernik laik? On se svakodnevno nalazio pred brojnim pitanjima na koja je tražio odgovor: kako se postaviti prema političkim strankama koje se oblikuju, kako spojiti svoju vjeru i aktivno djelovanje u tim strankama, kako u javnosti nastupiti kao kršćanin, kako se postaviti prema neetičkim i kriminalnim ponašanjima, npr. u gospodarstvu? Je li moguće po ponašanju biti jedan čovjek u poslovanju i politici, a biti ili pak glumiti drugog čovjeka u svojoj obitelji? Druga vrsta pitanja koja traže odgovor odnosi se na aktivno djelovanje kršćanina u našoj Crkvi: kako u novim okolnostima biti aktivan u župi, u biskupiji? Ima li mjesta za vjernika laika u organiziranju župe, osobito u provođenju nekih akcija u župi? Kako djelovati unutar novoosnovanih društava vjernika laika?

Kojim će se metodama u ostvarivanju svojih hvalevrijednih ciljeva služiti vodstva naših laičkih društava? Ne postoji li velika opasnost da se često problematične metode djelovanja u društvu (gospodarstvo, politika) prenesu na djelovanje unutar društava vjernika laika? A sve to prema vrlo raširenom mišljenju »sada je naše vrijeme i moramo ga iskoristiti!«? Za taj povijesni trenutak vrlo je važno pitanje hoće li župa, kao središnje mjesto kršćanskog okupljanja, dati vjernicima laicima (onima koji to žele) mogućnost raznolikog angažmana! Ili će mogućnost aktivnog djelovanja biti jedino unutar nekog društva vjernika laika? Ne treba naglašavati koliko je u odgovoru na ovo pitanje važna uloga svećenika koji rade u župi. Hoće li oni biti otvoreni za suradnju u novim okolnostima te biti spremni na promjene u pastoralu ili će i dalje ići dosadašnjim putem, konstatirajući kako se tu ne može ništa promijeniti. Iako se ovim i sličnim pitanjima pozabavio katolički tisak u Hrvatskoj⁴⁶, čini se da još uvijek nije došlo do važnijih konkretnih pomaka u praksi.

3.1 Zbor hrvatskih vjernika laika – Zagreb, 1992.

Najvažniji događaj u ovom trećem razdoblju je Zbor hrvatskih vjernika laika. To je bio susret više od 600 predstavnika laika iz domovine i inozemstva u Zagrebu od 16. do 18. listopada 1992. godine. Zbor je organiziralo novoosnovano Vijeće za apostolat laika pri BK, pod predsjedanjem novog predsjednika mons. Josipa Bozanića.

Pokretanje inicijative kao i u godinama rata brzo i uspješno organiziranje tako velikog skupa govori da se službena Crkva u Hrvatskoj zalaže za aktivnu ulogu vjernika laika u novonastalim prilikama.

⁴⁶ Usp. više članaka o Bone-Šagija u časopisu *Kana*. Posebno: BONO ZVONIMIR ŠAGI, *Izazovi otvorenih vrata. Kršćansko promišljanje trenutka*, KS, Zagreb, 1993.

Nešto više od dvije godine nakon održavanja Zbora moramo se pitati što se postiglo tim susretom hrvatskih vjernika laika. Prema van to je bio važan skup koji je pobudio zanimanje ponajprije u samoj Crkvi. Ubrzo nakon održavanja Zbora izdana je knjiga koja vjerno bilježi sve što se događalo na Zboru⁴⁷. Vijeće za laike je izdalo Zbornik ponajprije zbog toga da se ono što se zbivalo na Zboru proširi u javnost i da se na Zboru započeta rasprava nastavi na drugim razinama, tj. po biskupijama, župama, u društvima vjernika laika. Na žalost, samo jedan dio Zbornika je dospio do zainteresiranih. Najveći dio se još uvijek nalazi u skladištima knjižara. Zatišje koje je nastupilo ubrzo nakon održavanja Zbora-Zagreb, 1992⁷, govori da u novonastalim prilikama u Hrvatskoj još nije pokrenuta prava rasprava o ulozi i mjestu vjernika laika u novonastalim prilikama. Što bi trebalo učiniti da se ona pokrene?

Vijeće za laike HBK organizira nov susret, Studijske dane vjernika laika koji će se održati u Zagrebu, 31. ožujka i 1. travnja 1995. godine. Tema tog susreta je vrlo aktualna: Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj! Hoće li i taj susret proći poput onog prvog povijesnog susreta 1992. godine u Zagrebu? Studijski dani se mogu organizirati i bez veće suradnje svećenika u župama. Ali, bez suradnje svećenika, osobito onih koji rade u pastoralu, taj susret neće imati velikog odjeka među vjernicima laicima.

I ovdje se pojavljuje vrlo važno pitanje: koja je uloga svećenika, odnosno službenih predstavnika Crkve u buđenju laikata u Hrvatskoj u novim okolnostima? Držim da je zbog povijesnih prilika i života u bivšem komunističkom sustavu u kojem su Kristovi vjernici uglavnom »slušali« svoje pastire, potrebna aktivnija uloga svećenika i biskupa. Bez hrabre i otvorene ponude o suradnji od svećenika u župama teško će vjernici laici ostvariti ono što od njih traži Koncil i osobito dokument *O vjernicima laicima* iz 1988. godine.

3.2 Poziv na nužnu suradnju

Nove društvene promjene u Hrvatskoj su za Crkvu, osobito za svećenike, pastoralne djelatnike izazov i velika obveza. Izazov zbog toga što se u povoljnoj društvenoj klimi otvara veliko područje rada i nove mogućnosti evangelizacije preko medija. Pred nama se nalazi suvremen čovjek koji podrhtava od različitih nesigurnosti i nejasnoća. Potrebno je ozbiljno shvatiti pojavu sekularizacije i, osobito, pojavu novih i često nejasnih religijskih usmjerenja u svijetu.

⁴⁷ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HBK, (S. BALOBAN uredio), *Zbor hrvatskih vjernika laika. Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje, Zagreb, 1993.*

Obveza pastoralnih djelatnika je da tom i takvom našem suvremeniku koji je, osim toga, izranjen i nepravdama rata, ponude radosnu vijest Evanđelja. Sve se više pokazuje da pastoralni djelatnici tu svoju zadaću ne mogu obaviti sami. Valja širiti krug suradnje prema vjernicima laikima.

U novonastaloj situaciji sve se važnijim čini pitanje odnosa svećenik – vjernik laik. U sadašnjoj situaciji svećenik u župi mora surađivati s katehisticama i katehetama u školi i općenito sa članovima nastavničkog zbora, s različitim laičkim društvima, s medijima, bilo novinama bilo radijskim postajama. Osim toga, sve više ima vjernika laika koji studiraju teologiju i koji će uskoro tražiti svoje mjesto i u aktivnom životu Crkve.

Ne samo koncilski i postkoncilski crkveni dokumenti već i hitnost trenutka u kojem živimo traži od svećenika da bude čovjek suradnje koji je kadar predati svoj dio odgovornosti kršćanskim vjernicima. A vjernik laik mora biti kadar preuzeti odgovornost i neumorno tražiti način kako ostvariti svoju ulogu i mjesto u kršćanskoj zajednici. U tom kontekstu odnosa svećenik – vjernik laik treba gledati budućnost laikata u Hrvatskoj.

4. Umjesto zaključka

Za vrijeme trećeg zasjedanja II. vatikanskog koncila, tadašnji zagrebački nadbiskup Franjo Šeper predlagao je »da se koncilskim autoritetom u svaku župu uvede kao stalna obveza župnika da svaki tjedan održi jedan sastanak sa svojim odraslim župljanima – svima koji hoće – na kojem će ih on, također uz pomoć drugih svećenika, redovnika i laika, moći formirati za njihov specifični laički apostolat, a na kojem će oni također moći iznositi svoja mišljenja, probleme i iskustva, da se tako uspostavi pravi dijalog u svakoj župi«⁴⁸.

Kratak osvrt na život i djelovanje vjernika laika u posljednja tri desetljeća stavlja pred cijeli Narod božji u Hrvatskoj više imperativa koji postaju »znakovi-ma vremena« u ovom povijesnom trenutku:

- poziv na dijalog svećenika i vjernika laika u župi postaje u ovom našem »novom društvu« koje tek nastaje važnim čimbenikom budućnosti Crkve u Hrvatskoj;
- bez nužno potrebnog dijaloga vjernici laici će biti »prisiljeni« sami tražiti svoje mjesto u Crkvi i u društvu;
- imamo sve više društava vjernika laika koja s pravom traže svoje mjesto u Crkvi i u društvu. Ne bi bilo dobro da njihovo nastajanje i širenje prolazi kao da se ništa važno ne događa u našoj Crkvi;

⁴⁸ T. ŠAGI-BUNIĆ, *Položaj i uloga laika u djelu Crkve*, u: *Ali drugog puta nema*, Zagreb, 1972., str. 172-173.

– potrebno je, stoga, otvoriti raspravu o svim bitnim pitanjima vezanim uz život vjernika laika u našoj Crkvi i u našem društvu. Ne trebamo se bojati otvorenih i iskrenih rasprava o svim bitnim pitanjima;

– u taj kontekst ulazi i odnos prema političkim i društvenim čimbenicima u kojima su također aktivni vjernici laici. Društvene, političke i obrazovne strukture u novije vrijeme pozivaju, a dijelom i »prozivaju« Crkvu da nije dostatno aktivna u obnovi hrvatskog društva. Problem je jedino u tome što pojedini članovi tih struktura, a među njima su velikim dijelom upravo vjernici laici, čine to pod utjecajem Crkve. Ne bi bilo dobro da se pozivi u pomoć u onome što je poslanje Crkve postupno pretvore u »diktate« što bi Crkva, po mišljenju tih struktura, trebala činiti. Crkva treba u svakom društvu, pa tako i u našem koje se mukotrpno oblikuje, zadržati neovisnost, kako bi nesmetano mogla provoditi svoju kritičko-proročku ulogu;

– u novim okolnostima Crkva se mora izboriti za svoje pravo aktivnog djelovanja na raznim područjima života, osobito u školstvu i medijima. Riječ je o pravu Crkve na slobodu djelovanja u javnosti, a ne o povlasticama koje će ovaj ili onaj politički djelatnik, možda i aktivni vjernik laik ponuditi;

– crkvena teološka učilišta s dugom tradicijom mogu i žele dati svoj udio u oblikovanju hrvatske budućnosti. U bivšem komunističkom sustavu Crkva je izborila pravo za organiziranje školovanja vjernika laika na Institutima za teološku kulturu laika. Ne bi bilo dobro da u ovom »našem društvu« i u »našoj državi« takvo obrazovanje kršćana, vjernika laika dođe u pitanje, bilo od države bilo od Crkve;

– zahtjev je sadašnjeg trenutka da se na razne načine omogući vjernicima laicima stalno obrazovanje⁴⁹. Stoga bi bilo dobro obnoviti na široj razini »župske tribine« na kojima će vjernici laici imati mogućnost novih spoznaja, a to će biti i prilika za stvaranje dijaloga u župi;

– ova 1995. godina proglašena je međunarodnom godinom snošljivosti, a u njoj se puno govori i piše o ulozi i mjestu žene u društvu i u Crkvi. Papa Ivan Pavao II. svoju poruku za svjetski dan mira 1995. godine posvećuje ženama kao odgojiteljicama za mir. Većina suradnika u pastoralu i u novim okolnostima u školi su žene. Uspješna suradnja sa ženama, i redovnicama i vjericama laikinjama, važan je čimbenik za oblikovanje budućnosti naše Crkve i društva;

– pobudnica o vjericima laicima (*Christifideles laici*) poziva sve kršćane na sudjelovanje sa svim ljudima dobre volje u stvaranju bolje budućnosti: »Na univerzalnoj razini, kao i na razini pojedinca, postavlja se zahtjev da budemo u prvim redovima, u neku ruku stvaratelji nove humanističke kulture«⁵⁰.

⁴⁹ Apostolska pobudnica *Vjernici laici* stavlja naglasak na odgoj i obrazovanje vjernika laika, usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, KS dokumenti 93, Zagreb, 1990., br. 57, str. 141-142.

⁵⁰ *Isto*, br. 5, str. 15, bilj. 10.

Smijemo li se nadati da ćemo u ostvarenju tog poziva u nadolazećem vremenu u Narodu Božjem u Hrvatskoj barem dijelom obnoviti entuzijazam i traženja prvih postkonzilskih godina?

Zusammenfassung

FRAGE DER LAIEN IN KROATIEN IN LETZTEN DREI JAHRZEHTEN

Die Rolle und der Ort von Laien in der Kirche und in der Gesellschaft wurden von grossen gesellschaftlich-politischen Veränderungen in Kroatien im Jahre 1990 beeinflusst. Wie finden sich die Christen in neuen gesellschaftlichen Umständen zurecht? Die Antwort auf diese Frage ist eng mit dem Leben der Christen im ehemaligen kommunistischen System verbunden. Deshalb weist der Autor in seinem Aufsatz »Frage der Laien in Kroatien in letzten drei Jahrzehnten« auf einige wichtigen Momente im Leben der Christen in Kroatien in letzten drei Jahrzehnten hin, d.h. auf den Zeitraum nach dem II. vatikanischen Konzil. Dieser Zeitraum wird vom Autor in drei Zeitperiode aufgeteilt: 1. Die Zeit des Erwachens und der neuen Versuche (vom II. vatikanischen Konzil bis 1971); 2. Die Zeitperiode der Stagnation und der Realisierung des Möglichen (bis Jahre 1990) und 3. Leben in neuen gesellschaftlichen Umständen und zwar als Herausforderung und als Verpflichtung (Zeit nach dem Jahre 1990). Dies sind zugleich die Titel der drei Kapitel dieser Abhandlung.

Im Unterschied zum ersten Teil, d.h. bis 1971, der zweite und der dritte Zeitraum wurden bis jetzt nicht erforscht. Die Laien waren sehr aktiv in Kroatien nach dem II. vatikanischen Konzil bis Jahre 1971. Mit gewaltsamem Ersticken des »kroatischen Frühlings« im Jahre 1971 wurde zum grossen Teil auch der nachkonziliare Enthusiasmus von Laien in Kroatien gestoppt. Weil es den Christen nicht möglich war, das Christentum in der Öffentlichkeit zu praktizieren, kam es nach dem Jahre 1971 noch mehr zur Vertiefung des persönlichen Glaubens. Das ist wesentliches Kennzeichen des zweiten Zeitraumes. In dritter Zeitperiode, d.h. nach Jahre 1990, werden die Folgen des Lebens in der ehemaligen kommunistischen Mentalität sichtbar. »Forma mentis« wird nicht leicht geändert. Es bleibt die Frage wie können die Christen schnell aus einer »passiven Rolle«, die ihnen in ehemaligem System aufgedrängt wurde, in eine handelnde und angagierte, den neuen Umständen entsprechende Rolle übergehen.

Die unentbehrliche Mitarbeit zwischen Priestern und Laien auf der Pfarrebene betrachtet der Autor als wesentlich für die Zukunft vom Laientum in Kroatien.